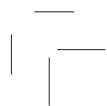

Bodoky Richárd
JÖVEVÉNYEK ÉS VÁNDOROK
I. és II.

Bodoky Richárd

JÖVEVÉNYEK ÉS VÁNDOROK

Családtörténeti töredékek
(A kezdetektől 1870-ig)

LUTHER KIADÓ
Budapest, 2016

Lektorálta:
CSORBA LÁSZLÓ (–1860)
GÉRA ELEONÓRA (1860–1870)

A bevezetőt írta, a szöveget gondozta:
CSANÁDY ANDRÁS^{NÉ} BODOKY ÁGNES

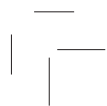
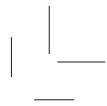
Szerkesztette:
KÁRPÁTI ATTILA ISTVÁN

A képeket válogatta:
BRUDERERNÉ BODOKY ORSOLYA

© Dr. Bodoky Richárd örökösei, 1996, 1997, 2016
Minden jog fenntartva.

ISBN

*Írtam fiam kérésére
naplóim, családi okmányok, levelek, cikkeim stb. alapján
azokban az években, amelyekben a történelem
gondoskodott arról, hogy sok szabadidőm legyen.*

Előszó a második kiadáshoz

A szerző, dr. Bodoky Richárd (1908–1996) családtörténeti könyvsorozatának I. és II. kötetét csak halála után, 1996-ban és 1997-ben családi kiadásban nyomtattuk ki. Írásait elsősorban a szerteágazó családnak, nekünk szánta. Amikor *Jövevények és vándorok* című könyvsorozatát az 1960-as évek végén írni kezdte, még nem volt divatban a családtörténet mint műfaj. A református lelkészíró a rendszerváltás közeledtével félretette írásait, hogy utolsó éveit eredeti küldetésének, az ismét lehetségesnek látszó diakónia ügyének szentelje. A könyvek kiadása akkor még nem valósulhatott meg. Ahogy halála után hagyatéka és a családi iratanyag feldolgozásra került, a további köteteket (III–VI.) már jobban szerkesztett formában adtuk közre.

Azóta a könyvek alapjául szolgáló családi iratgyűjtemény Biberauer-Bodoky Gyűjtemény néven a Budapest Főváros Levéltárában kapott méltó elhelyezést, ahol a kötetek által idézett vagy feldolgozott iratok a levéltári rendszerben megtalálhatók és megtekinthetők. Elérkezett annak az ideje, hogy a szerző halálának 20. évfordulójára, az amúgy is elfogyott első köteteket megszerkesztett formában, megújított jegyzetanyaggal, a szélesebb olvasóközönség számára is elérhetővé tegyük. Már az első kiadás is felébresztette a kutatók érdeklődését, ami azután további tanulmányok születéséhez vezetett. Gyorsan változó világunk ellenére a feldolgozott korszak és a belőle fakadó problémák aktualitása nem csökkent.

A kötet tartalma sokak számára egy ismeretlen, sokáig elhallgatott világot tár fel. Az újkori egyháztörténet, a skót, az osztrák és a német szellemi és gyülekezeti mozgalmakkal összekapcsolódó hazai protestáns belmisszió vidékére kalauzolja az olvasót, miközben regényként is élvezetes olvasmány. A kötetek főszereplőinek személyiségét, hazafiságát próbára teszik az 1848-as szabadságharc eseményei. A 19. század nagy társadalmi átalakulása, a kibontakozó kapitalizmus és a gyors iparosodás új kihívásokat jelentett a második generáció egyik legfontosabb szereplőjének, akinek egyéni sorsa szorosan összefonódott a városfejlődés során színre lépő jelentős gazdasági vállalkozó, Ganz Ábrahám életével. A könyvekből megismerhetjük a Budapesti Németajkú Református Gyülekezet és az általa alapított Bethesda Diakonissza Kórház 19. századi hiteles történetét is.

Budapest, 2016. január 1.

Csanády Andrásné Bodoky Ágnes

Előszó az első kiadáshoz

Ez a munka egy bámulatos épségben megmaradt családi irattár anyagának részletes és gondos feldolgozása a megfelelő történelmi időszak közegének érzékeltetésével.

Polgári családtörténet.

Kisemberek emlékezetét idézi, a magyarországi lakosság egy szűk rétegéét. Ebben is azoknak a csoportját, akik a Balatontól északnyugatra fekvő szabad királyi városok többnyire kézműves, háztulajdonos polgáraiként bukkannak elő az alig oszlatható homályból. Meglepő, hogy a vizsgált Bodoky-Biberauer család szétágazó felmenői szinte hiánytalanul megtalálhatók a német ajkú evangélikus egyházközségek anyakönyvezésének kezdetei, vagyis a 17. század közepe óta. A németiséghez való viszony csak a 19. század közepén változik meg. Ekkor kerül a családba Skóciából az első asszony, akit a 20. század küszöbén egy rendkívüli tehetségű svájci nő követ. Személye az elkövetkező viharos évtizedekben leszármazottai sorsának alakulásában meghatározó marad.

A két nagy diktatúra végnapjaiig vezetett családtörténeti sorozat első része – egy vázlatos általános bevezetéssel – a felvilágosult abszolútizmus korától 1860-ig mutatja be szereplőinek életét, s azt, hogyan látják a gyorsuló változások küszöbére érkezett világot *alulnézetben*. Az új értelmiség soraiba a szokott úton, a lelkeszi pályán át kerülnek be, mégpedig a kétszáz éve tetszhalott ausztriai protestantizmus államegyházzal vívott keserves harcai közepette. A következő nemzedék fő képviselője már a technikai fejlődés bővületében él. Mint vasúti mérnök ő ismeri meg a nagy elvallástalanodás Angliából kiindult ellenhatását, a nyugat-európai hitébréstést. Ennek lesz egyik fő mozgatója a hitében meggyengült, szociális felelőssége tudatára sem ébredt, a fellángoló nacionalizmus erőitől kikezdett Magyarország protestantizmusában.

A szeretet és a szégyen következtében néhol még hiányos teljes mű több ezer oldal. Tömöríteni lehet, sőt kell is.

Az anyag gyűjtéséért és megőrzéséért hála illeti a család két elhalt tagját, a méltatlanul eltávoztott dr. Kovács Lajos székesfővárosi főlevéltárnokot és ifj. dr. Szabó Aladár egyháztörténész magántanárt.

Budapest, 1991. április 22.

Bodoky Richárd

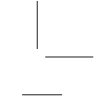
Köszönetnyilvánítás

Örömmel adom közre férjem utolsó éveiben végzett kutatómunkájának első kötetét. Hálat adok Istennek azért az ajándékért, hogy a teljes sorozat születésénél jelen lehettem, és azokért a csendes estékért, amikor egy-egy fejezet felolvasását meghallgathattam. Bízom abban, hogy az olvasó számára is hasonló élményt és bátorítást fog jelenteni elődeink életének és küzdelmeinek megismerése.

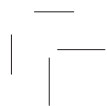
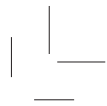
Szeretném felhasználni ezt az alkalmat arra, hogy köszönetet mondjak néhai Tildy Jolánkának és Dr. Zoltainé Kiss Anikónak a kézirat gondozásáért, valamint Dr. Riedel Róbert lelkes hozzájárulásáért a kötet megjelenítéséhez.

Budapest, 1996. december 1.

Bodoky Richárdné

A TÖRTÉNELEM HOMÁLYÁBAN
(1624–1742)

Néhány anyakönyvi adat helye és kora

A Biberauer-Bodoky család egy a nemzedékeken át városi polgárokból álló európai családok közül. Mint ilyen, Magyarországon elég ritka. Gyökerei valahonnan a kontinens közepéről ágazhattak el Nyugat-Magyarország és a két Pannónia felé. Abban az arasznyi két-háromszáz évben, amelyben hiánytalanul dokumentálva nyomon tudjuk követni, előbb a kézműves iparúzó polgársághoz, később a polgári gyökerű középosztálybeli értelmiséghez tartozik.¹

A családnév germán eredetre utal. A 17. század közepétől a 19. század második feléig német anyanyelvű, de valószínűleg magyarul, esetenként szlovákul is beszélő, Magyarországot hazájuknak, s önmagukat az ország népe részének tartó lutheránusok. A család az 1850-es évektől kezdve Theodor Biberauer ágán református vallású, német és magyar nyelvű magyar nemzetiségűnek vallja magát.

A *Bieber* vagy *Biberau* szó hódok lakta lápos, zsombékos rétet jelent. Bár a hajdani Német-római Birodalom egész területén rengeteg -au végződésű helységnév van, így, ebben az összetételben csak egy Grossbieberau nevű városka nevében fordul elő, mégpedig Hessen starkenburgi megyéjének dieburgi járásában.² A Biberauer családnév jelenthet e településből jött embereket, de így jellemezhető berek nyilván sokfelé akadt. Nehezen kiejthető név, s talán ezért rendkívül ritka.

A kérdés tehát az: vajon honnan és mikor kerültek a Biberauerek Magyarországra? Az elsőre annyit felelhetünk, hogy minden kétséget kizáróan német nyelvterületről. A családi hagyomány ezt közelebbről Nürnberg városára szerte volna leszűkíteni. Azt már dokumentumok tanúsítják, hogy a harmincéves háború idején élt Nürnbergben egy Cristoph Biberauer nevű vászonkereskedő polgár, aki ott 1624-ben és 1625-ben házakat vásárolt, s 1629-ben eladott egy ingatlant. Ez a Cristoph Biberauer, aki valószínűleg még a 16. században született, s 1648 februárjában halt meg, végrendeletében általános örökösévé tette testvére, a karintiai Villachban élt vendégfogadós, néhai Leonhard Biberauer ugyanitt élő Leonhard nevű fiát. Ezt a végrendeletet 1648. május 13-án az örökhagyó két,

¹ A Biberauer-Bodoky család levéltári hagyatéka, a Biberauer-Bodoky Gyűjtemény jelenleg Budapest Főváros Levéltárának XIII. 42. jelzete alatt található. A továbbiakban BFL XIII. 42. BBGY.

² A kelet-németországi Bieberau a 20. század második felében végrehajtott községyesítések során kapta ezt a nevet.

ugyancsak elhalálozott asszonynévére gyermekeinek jogi képviselője, a villachi császári nótárius támadta meg.³

A perirat eredetijének már csak a borítólapja és Theodor Biberauer kezétől származó pontos másolata van meg.⁴ Az eredeti okmány közel háromszáz esztendőskorában, Budapest ostroma közben veszett el. Bizonyára tekintélyes örökségről lehetett szó, hiszen az örökösök különben semmiképp sem kockáztatták volna azt a nagy költséget, hogy ügyvédet küldjenek a pusztító háború utáni zavaros és nehéz időkben Villachból az akkor többnapos út távolságban fekvő Nürnbergbe. A per kimenetelét nem sikerült kinyomozni, a Nürnbergi Városi Levéltár értesítése szerint nem találtak más adatot. Ez persze nem zárja ki azt, hogy a Bajor Állami Főlevéltárban⁵ esetleg ne lehetne további iratokra bukkanni.

A 17. század elején tehát egymással közeli rokonságban álló Biberauerék éltek Nürnbergben és Karintiában. Csakhogy szinte ugyanebben az időben Magyarországon, Pozsonytól északra, közel az országhatárhoz, a hatalmas erdőktől borított Kis-Kárpátok keleti lejtőjének tövében, Modorban is meg lehet találni e ritka név viselőit.

A kis Modor (németül Modern, szlovákul Modra), melyet már II. Géza 1158-ban kelt adománylevele „villa mea Modor” néven említ, 1569 óta szabad királyi város. Kőfalai és kapui 1610 és 1646 között, a nagy európai háborúk idején épültek fel.⁶ Eleinte közös városi, majd német evangélikus középiskolája még a reformáció századában megkezdte működését. Papjai, tanárai sorában kiváló személyiségek is működtek. Az itt élő német ajkú lutheránus polgárok rendkívül viharos körülmények között – különösen azután, hogy az ellenreformáció során ismételten, a Rákóczi-szabadságharc után pedig végleg elvették tőlük a magyarokkal közös templomot és az iskolaépületeket –, szinte érthetetlen makacssággal, nyomorúságos tantermekben filozófiát és teológiát is tanító, jó nevű tanárokkal gimnáziumot tartottak fenn. Ebben bizonyára nem az volt a döntő, amivel a 19. század elején egy német nyelvű kiadványban dicsekedtek, miszerint „magyar protestáns tanintézet számára alig lehet alkalmasabb helyet elképzelni a csendes, félreeső Modornál.” A háromszáz évig magyar főváros szerepét viselő Pozsony közelsége összefűzi őket a politikai, tudományos és irodalmi élettel, s „a vegyes nációk a legjobb alkalmat nyújtják a [magyar] diákoknak, hogy a német és a szláv nyelvet elsajátítsák”.⁷

A várost ugyanis három náció lakja: a kisbirtokos magyar, valamennyivel több, főként iparúzó, kézműves német, valamint a szegényebb és elmaradottabb szlovák

³ BFL XIII. 42. BBGY. I. kisdoboz. A Nürnbergi Városi Levéltár (Stadtarchiv Nürnberg) 1957. november 26-i közlése.

⁴ BFL XIII. 42. BBGY. I. kisdoboz

⁵ Bayerisches Hauptstaatsarchiv.

⁶ Révai 13: 819. o.

⁷ WÖLFEL 1826. 9. o.